

Семинар 1. Этнопсихологияның негізгі ұғымдары: этнос, этникалық сана, этникалық бірегейлік

Мақсаты:

Этнопсихология ғылымының негізгі ұғымдарын меңгерту, этникалық сана мен этникалық бірегейліктің тұлға және қоғам өміріндегі маңызын түсіндіру.

Өткізу түрі:

Интерактивті терминологиялық workshop, топтық пікірталас.

Әдістемелік нұсқау:

Студенттер шағын топтарға бөлініп, этнопсихологияның негізгі ұғымдары бойынша терминологиялық карта (concept map) құрастырады. Әр топ «этнос», «этникалық сана», «этникалық бірегейлік», «ұлттық мінез», «мәдениет» ұғымдарының өзара байланысын түсіндіреді. Кейін топтық талқылауда қазіргі Қазақстан қоғамындағы этникалық сәйкестік мәселелері қарастырылады.

Қосымша сұрақтар:

Этнопсихология нені зерттейді?

Этникалық сана мен этникалық бірегейліктің айырмашылығы қандай?

Этностық тиістілік тұлғаның өзіндік санасына қалай әсер етеді?

Қазіргі жастардың этникалық сәйкестігі қандай факторлардың ықпалында қалыптасады?

Ұсынылатын әдебиеттер:

Berry, J.W. et al. *Cross-Cultural Psychology: Research and Applications*. Cambridge University Press, 2011.

Matsumoto, D., Juang, L. *Culture and Psychology*. Cengage Learning, 2021.

Tajfel, H. *Human Groups and Social Categories*. Cambridge University Press, 1981.

Семинар 2. Мәдени психология және кросс-мәдени психология: ұқсастықтары мен айырмашылықтары

Мақсаты:

Мәдени психология, кросс-мәдени психология және этнопсихология бағыттарының теориялық ерекшеліктерін салыстыру.

Өткізу түрі:

Дебат және салыстырмалы талдау.

Әдістемелік нұсқау:

Студенттер үш топқа бөлінеді. Бірінші топ мәдени психологияны, екінші топ кросс-мәдени психологияны, үшінші топ этнопсихологияны таныстырады. Әр топ зерттеу нысаны, әдістері және практикалық маңызы бойынша өз бағытын қорғайды.

Қосымша сұрақтар:

Мәдени психологияның негізгі идеялары қандай?

Кросс-мәдени психология әмбебап заңдылықтарды қалай зерттейді?

Этнопсихологияның ерекшелігі неде?

Бұл бағыттар қазіргі қоғамды зерттеуде қалай қолданылады?

Ұсынылатын әдебиеттер:

Shweder, R.A. *Thinking Through Cultures*. Harvard University Press, 1991.

Matsumoto, D., Juang, L. *Culture and Psychology*. Cengage Learning, 2021.

Berry, J.W. et al. *Cross-Cultural Psychology*. Cambridge University Press, 2011.

Семинар 3. Этнопсихологиялық зерттеу әдістері: Emic және Etic тәсілдері

Мақсаты:

Этнопсихологиялық зерттеу әдістерін меңгерту және мәдени құбылыстарды ғылыми тұрғыдан талдау дағдыларын қалыптастыру.

Өткізу түрі:

Case-study және зерттеу жобасын талдау.

Әдістемелік нұсқау:

Студенттерге әртүрлі мәдени жағдайлар сипатталған қысқаша кейстер ұсынылады. Әр топ оларды Emic және Etic тәсілдері арқылы талдап, нәтижелерін салыстырады. Талқылау барысында мәдени ерекшеліктерді зерттеудегі ғылыми объективтілік мәселелері қарастырылады.

Қосымша сұрақтар:

Emic және Etic тәсілдерінің айырмашылығы неде?

Қатысушы бақылау әдісі қандай артықшылықтарға ие?

Этнопсихологиялық зерттеулерде мәдени контекст не үшін маңызды?

Зерттеу жүргізуде қандай этикалық қағидалар сақталуы тиіс?

Ұсынылатын әдебиеттер:

Berry, J.W. et al. *Cross-Cultural Psychology*. Cambridge University Press, 2011.

Brislin, R. *Understanding Culture's Influence on Behavior*. Harcourt, 2000.

Kitayama, S., Cohen, D. *Handbook of Cultural Psychology*. Guilford Press, 2007.

Семинар 4. Этникалық сана және этникалық бірегейлік: қазіргі Қазақстан жастарының тәжірибесі

Мақсаты:

Этникалық бірегейліктің қалыптасу механизмдерін талдау және қазіргі жастар арасындағы этникалық сәйкестік ерекшеліктерін бағалау.

Өткізу түрі:

Пікірталас және шағын зерттеу нәтижелерін таныстыру.

Әдістемелік нұсқау:

Студенттер алдын ала өз ортасында этникалық сәйкестік мәселесіне қатысты шағын сауалнама немесе сұхбат жүргізеді. Семинар барысында алынған нәтижелер талданып, этникалық бірегейлікке әсер ететін әлеуметтік және мәдени факторлар анықталады.

Қосымша сұрақтар:

Этникалық бірегейлік қалай қалыптасады?

Отбасы мен тіл этникалық сәйкестікте қандай рөл атқарады?

Жаһандану жастардың этникалық санасына қалай әсер етеді?

Қазақстан жағдайында азаматтық және этникалық бірегейлік қалай үйлеседі?

Ұсынылатын әдебиеттер:

Tajfel, H. *Human Groups and Social Categories*. Cambridge University Press, 1981.

Phinney, J.S. *Understanding Ethnic Diversity: The Role of Ethnic Identity*. *American Behavioral Scientist*, 1996.

Berry, J.W. et al. *Cross-Cultural Psychology*. Cambridge University Press, 2011.

Семинар 5. Қазақ халқының ұлттық мінез ерекшеліктері: этнопсихологиялық талдау

Мақсаты:

Ұлттық мінез ұғымының мазмұнын түсіндіру, қазақ халқының дәстүрлі және қазіргі психологиялық ерекшеліктерін этнопсихологиялық тұрғыдан талдау.

Өткізу түрі:

Case-study талдау, топтық пікірталас.

Әдістемелік нұсқау:

Студенттер шағын топтарға бөлініп, қазақ халқының ұлттық мінезіне қатысты ғылыми еңбектер мен этнографиялық деректерді талдайды. Әр топ ұлттық мінездің қалыптасуына әсер еткен тарихи, әлеуметтік және мәдени факторларды анықтап, өз қорытындыларын ұсынады.

Қосымша сұрақтар:

Ұлттық мінез дегеніміз не?

Ұлттық мінездің қалыптасуына қандай факторлар әсер етеді?

Қазақ халқының ұлттық мінезіне тән қасиеттер қандай?

Жаһандану ұлттық мінездің өзгеруіне қалай ықпал етеді?

Ұсынылатын әдебиеттер:

Triandis, H.C. *Individualism and Collectivism*. Westview Press, 1995.

Shweder, R.A. *Thinking Through Cultures*. Harvard University Press, 1991.

Жүкеш Қ. *Ұлттық психология табиғаты*. Алматы, 2013.

Жарықбаев Қ.Б. *Қазақ психологиясының тарихы*. Алматы, 2005.

Семинар 6. Қазақ қоғамындағы ұжымшылдық құндылықтарының психологиялық негіздері

Мақсаты:

Құндылықтар жүйесінің мәдениеттегі рөлін түсіндіру, индивидуализм мен коллективизм ұғымдарын салыстыру және қазақ қоғамындағы ұжымдық құндылықтарды талдау.

Өткізу түрі:

Пікірталас, салыстырмалы талдау.

Әдістемелік нұсқау:

Студенттер екі топқа бөлінеді. Бірінші топ индивидуалистік мәдениеттердің ерекшеліктерін, екінші топ коллективистік мәдениеттердің ерекшеліктерін талдайды. Кейін қазақ қоғамының құндылықтар жүйесі осы теориялар негізінде бағаланады.

Қосымша сұрақтар:

Индивидуализм мен коллективизмнің негізгі айырмашылықтары қандай?

Құндылықтар тұлғаның мінез-құлқына қалай әсер етеді?

Қазақ мәдениеті не себепті коллективистік мәдениет ретінде қарастырылады?

Қазіргі жастардың құндылық бағдарларында қандай өзгерістер байқалады?

Ұсынылатын әдебиеттер:

Triandis, H.C. *Individualism and Collectivism*. Westview Press, 1995.

Hofstede, G., Hofstede, G.J., & Minkov, M. *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. McGraw-Hill, 2010.

Berry, J.W. et al. *Cross-Cultural Psychology*. Cambridge University Press, 2011.

Smith, P.B. et al. *Understanding Social Psychology Across Cultures*. Sage, 2013.

Семинар 7. Этникалық стереотиптердің қалыптасу механизмдері және олардың салдары

Мақсаты:

Этникалық стереотиптер мен этноцентризмнің психологиялық табиғатын түсіндіру және олардың этносаралық қатынастарға әсерін талдау.

Өткізу түрі:

Дебат және әлеуметтік жағдайларды (case-study) талдау.

Әдістемелік нұсқау:

Студенттерге этносаралық қатынастарға қатысты нақты жағдайлар ұсынылады. Әр топ стереотиптердің пайда болу себептерін, олардың жағымды және жағымсыз әсерлерін анықтап, мәселені шешудің жолдарын ұсынады.

Қосымша сұрақтар:

Этникалық стереотип дегеніміз не?

Стереотиптер қалай қалыптасады?

Этноцентризмнің жағымды және жағымсыз жақтары қандай?

Этникалық стереотиптер этносаралық қатынастарға қалай әсер етеді?

Ұсынылатын әдебиеттер:

Tajfel, H. *Human Groups and Social Categories*. Cambridge University Press, 1981.

LeVine, R.A., & Campbell, D.T. *Ethnocentrism*. Wiley, 1972.

Matsumoto, D., & Juang, L. *Culture and Psychology*. Cengage Learning, 2021.

Berry, J.W. et al. *Cross-Cultural Psychology*. Cambridge University Press, 2011.

Семинар 8. Қазақ тілінің ұлттық дүниетаным мен тұлғалық дамудағы рөлі

Мақсаты:

Тілдің этникалық сана, ұлттық дүниетаным және тұлға қалыптасуындағы рөлін этнопсихологиялық тұрғыдан түсіндіру.

Өткізу түрі:

Workshop және мәтіндік талдау.

Әдістемелік нұсқау:

Студенттер қазақ мақал-мәтелдерін, тұрақты тіркестерді, қанатты сөздерді және ұлттық ұғымдарды (ар, намыс, обал, сауап, аманат, жеті ата т.б.) талдайды. Әр топ осы ұғымдардың ұлттық дүниетаным мен тұлғалық құндылықтарды қалыптастырудағы маңызын түсіндіреді.

Қосымша сұрақтар:

Тіл мен мәдениеттің өзара байланысы қалай түсіндіріледі?

Тілдік дүниетаным дегеніміз не?

Қазақ тіліндегі қандай ұғымдар ұлттық құндылықтарды бейнелейді?

Ана тілі этникалық бірегейліктің қалыптасуына қалай әсер етеді?

Ұсынылатын әдебиеттер:

Vygotsky, L.S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press, 1978.

Shweder, R.A. *Thinking Through Cultures*. Harvard University Press, 1991.

Matsumoto, D., & Juang, L. *Culture and Psychology*. Cengage Learning, 2021.

Смағұлова Г. *Қазақ тілінің этномәдени лексикасы*. Алматы: Қазақ университеті, 2010.

Жарықбаев Қ.Б. *Қазақ психологиясының тарихы*. Алматы, 1996.

Семинар 9. Мәдениетаралық қарым-қатынастағы психологиялық кедергілер

Мақсаты:

Мәдениетаралық коммуникация барысында туындайтын психологиялық кедергілерді анықтау және оларды еңсерудің жолдарын талдау.

Өткізу түрі:

Case-study, рөлдік ойын (Role Play).

Әдістемелік нұсқау:

Студенттерге мәдени айырмашылықтардан туындаған қарым-қатынас жағдайлары ұсынылады. Әр топ коммуникациялық қиындықтардың себептерін анықтап, мәдениетаралық өзара түсіністікті арттыру стратегияларын ұсынады.

Қосымша сұрақтар:

Мәдениетаралық коммуникация дегеніміз не?

Коммуникациялық кедергілердің негізгі түрлері қандай?

Этноцентризм мәдениетаралық қатынасқа қалай әсер етеді?

Мәдениетаралық құзыреттілік қандай компоненттерден тұрады?

Ұсынылатын әдебиеттер:

Hall, E.T. *Beyond Culture*. Anchor Books, 1976.

Hall, E.T. *The Silent Language*. Anchor Books, 1959.

Matsumoto, D., & Juang, L. *Culture and Psychology*. 2021.

Berry, J.W. et al. *Cross-Cultural Psychology*. 2011.

Ting-Toomey, S. *Communicating Across Cultures*. Guilford Press, 1999.

Lustig, M.W., & Koester, J. *Intercultural Competence*. Pearson, 2018.

Семинар 10. Қазақстандағы этносаралық қатынастардың психологиялық ерекшеліктері

Мақсаты:

Қазақстандағы этносаралық қатынастардың ерекшеліктерін талдау және әлеуметтік сәйкестік теориясы негізінде бағалау.

Өткізу түрі:

Дөңгелек үстел, аналитикалық талдау.

Әдістемелік нұсқау:

Студенттер Қазақстандағы этносаралық қатынастарға қатысты аналитикалық материалдармен жұмыс істейді. Топтар әлеуметтік сәйкестік теориясы тұрғысынан этносаралық қатынастардың ерекшеліктерін түсіндіреді.

Қосымша сұрақтар:

Әлеуметтік сәйкестік теориясының негізгі идеялары қандай?

Этностық топтар арасындағы өзара әрекет қалай қалыптасады?

Қазақстандағы этносаралық келісімнің ерекшеліктері неде?

Қоғамдық келісімнің психологиялық негіздері қандай?

Ұсынылатын әдебиеттер:

Tajfel, H. *Human Groups and Social Categories*. 1981.

Turner, J.C. *Rediscovering the Social Group*. Basil Blackwell, 1987.

Berry, J.W. et al. *Cross-Cultural Psychology*. 2011.

LeVine, R.A., Campbell, D.T. *Ethnocentrism*. 1972.

Қазақстан халқы Ассамблеясының аналитикалық баяндамалары.

Назарбаев Н.Ә. *Қазақстандық жол*. Астана,

Семинар 11. Миграция жағдайындағы этникалық және мәдени бейімделу мәселелері

Мақсаты:

Аккультурация және мәдени бейімделу процестерінің психологиялық ерекшеліктерін талдау.

Өткізу түрі:

Кейс-талдау, шағын зерттеу презентациясы.

Әдістемелік нұсқау:

Студенттер нақты миграциялық жағдайларды зерттеп, Берридің аккультурациялық стратегиялары бойынша талдау жүргізеді. Әр топ интеграция, ассимиляция, сепарация және маргинализация мысалдарын келтіреді.

Қосымша сұрақтар:

Аккультурация дегеніміз не?

Джон Берридің аккультурация моделі қандай?

Мәдени шок қалай пайда болады?

Интеграция стратегиясының артықшылықтары қандай?

Ұсынылатын әдебиеттер:

Berry, J.W. *Immigration, Acculturation and Adaptation*. 1997.

Sam, D.L., Berry, J.W. *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. 2006.

Ward, C., Bochner, S., Furnham, A. *The Psychology of Culture Shock*. 2001.

Matsumoto, D., Juang, L. *Culture and Psychology*. 2021.

Kim, Y.Y. *Becoming Intercultural*. Sage, 2001.

Berry, J.W. et al. *Cross-Cultural Psychology*. 2011.

Семинар 12. Қазақстан халқы Ассамблеясы және қоғамдық келісім тәжірибесі

Мақсаты:

Толеранттылық, көпмәдениеттілік және қоғамдық келісім қағидаларын талдау, Қазақстан тәжірибесінің ерекшеліктерін бағалау.

Өткізу түрі:

Панельдік талқылау және жоба қорғау.

Әдістемелік нұсқау:

Студенттер топтарға бөлініп, қоғамдық келісімді нығайтуға бағытталған әлеуметтік жобалар әзірлейді. Жобаларда этносаралық келісім, толеранттылық және мәдениетаралық диалог мәселелері қарастырылады.

Қосымша сұрақтар:

Толеранттылық ұғымының мәні неде?

Көпмәдениеттілік қоғамға қандай артықшылық береді?

Қоғамдық келісімнің психологиялық негіздері қандай?

Қазақстан халқы Ассамблеясының негізгі қызметтері қандай?

Ұсынылатын әдебиеттер:

Berry, J.W. *Achieving a Global Psychology*. 2013.

UNESCO. *Declaration of Principles on Tolerance*. Paris, 1995.

Kitayama, S., Cohen, D. *Handbook of Cultural Psychology*. 2007.

Matsumoto, D., Juang, L. *Culture and Psychology*. 2021.

Smith, P.B. et al. *Understanding Social Psychology Across Cultures*. 2013.

Қазақстан халқы Ассамблеясының ресми материалдары мен стратегиялық құжаттары.

Семинар 13. Қазақ отбасындағы дәстүрлі және заманауи тәрбие модельдері

Мақсаты:

Қазақ отбасындағы тәрбие жүйесінің этнопсихологиялық ерекшеліктерін талдау және дәстүрлі мен заманауи тәрбие модельдерінің сабақтастығын бағалау.

Өткізу түрі:

Салыстырмалы талдау, пікірталас.

Әдістемелік нұсқау:

Студенттер қазақ отбасындағы дәстүрлі тәрбие қағидалары мен қазіргі тәрбие тәжірибелерін салыстырады. Әр топ ұлттық құндылықтардың қазіргі жастар тәрбиесіндегі орнын анықтап, нәтижелерін таныстырады.

Қосымша сұрақтар:

Этникалық әлеуметтену дегеніміз не?

Қазақ отбасындағы дәстүрлі тәрбиенің негізгі қағидалары қандай?

Отбасы этникалық сәйкестіктің қалыптасуына қалай әсер етеді?

Жаһандану жағдайында ұлттық тәрбиенің қандай өзгерістері байқалады?

Қазіргі жастар тәрбиесінде дәстүрлі құндылықтардың рөлі қандай?

Ұсынылатын әдебиеттер:

Shweder, R.A. *Thinking Through Cultures: Expeditions in Cultural Psychology*. Harvard University Press, 1991.

Matsumoto, D., & Juang, L. *Culture and Psychology*. Cengage Learning, 2021.

Berry, J.W. et al. *Cross-Cultural Psychology: Research and Applications*. Cambridge University Press, 2011.

Vygotsky, L.S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press, 1978.

Жарықбаев Қ.Б. *Қазақ психологиясының тарихы*. Алматы, 2005.

Семинар 14. Этнопсихологиялық факторлардың психикалық денсаулыққа ықпалы

Мақсаты:

Мәдениет пен этностық ерекшеліктердің психологиялық денсаулыққа әсерін түсіндіру және мәдени сезімтал психологиялық көмектің маңызын бағалау.

Өткізу түрі:

Case-study, проблемалық талдау.

Әдістемелік нұсқау:

Студенттер әртүрлі мәдени ортадағы психологиялық денсаулыққа қатысты жағдайларды талдайды. Топтар психологиялық мәселелердің мәдени ерекшеліктерін анықтап, этнопсихологиялық көмек көрсету жолдарын ұсынады.

Қосымша сұрақтар:

Психологиялық денсаулық ұғымы мәдениеттерде қалай түсіндіріледі?

Мәдени орта адамның эмоционалдық тәжірибесіне қалай әсер етеді?

Этнопсихологиялық көмектің ерекшелігі неде?

Мәдени сезімталдық дегеніміз не?

Қазақ қоғамындағы психологиялық қолдау дәстүрлерінің ерекшеліктері қандай?

Ұсынылатын әдебиеттер:

Sue, D.W., & Sue, D. *Counseling the Culturally Diverse: Theory and Practice*. Wiley, 2016.

Matsumoto, D., & Juang, L. *Culture and Psychology*. Cengage Learning, 2021.

Berry, J.W. et al. *Cross-Cultural Psychology*. Cambridge University Press, 2011.

Kitayama, S., & Cohen, D. *Handbook of Cultural Psychology*. Guilford Press, 2007.

Kleinman, A. *Patients and Healers in the Context of Culture*. University of California Press, 1980.

Vygotsky, L.S. *Mind in Society*. Harvard University Press, 1978.

Жарықбаев Қ.Б. *Қазақ психологиясының тарихы*. Алматы,

Семинар 15. Қазіргі Қазақстандағы этнопсихологиялық зерттеулердің басым бағыттары**Мақсаты:**

Этнопсихология ғылымының қазіргі даму бағыттарын талдау және Қазақстандағы этнопсихологиялық зерттеулердің өзекті мәселелерін бағалау.

Өткізу түрі:

Ғылыми конференция (мини-конференция), студенттік презентациялар.

Әдістемелік нұсқау:

Студенттер курс барысында қарастырылған тақырыптардың бірін таңдап, шағын ғылыми баяндама дайындайды. Баяндамаларда этникалық сәйкестік, мәдениетаралық коммуникация, аккультурация, ұлттық құндылықтар, этнопсихологиялық денсаулық немесе жаһандану мәселелері қарастырылуы мүмкін. Әр баяндама бойынша ғылыми талқылау жүргізіледі.

Қосымша сұрақтар:

Қазіргі этнопсихология ғылымының негізгі зерттеу бағыттары қандай?

Жаһандану этникалық бірегейлікке қалай әсер етеді?

Қазақстандағы этнопсихологиялық зерттеулердің өзекті мәселелері қандай?

Этнопсихологияның қолданбалы маңызы неде?

Болашақта этнопсихология қандай бағыттарда дамуы мүмкін?

Ұсынылатын әдебиеттер:

Berry, J.W., Poortinga, Y.H., Breugelmans, S.M., Chasiotis, A., & Sam, D.L. *Cross-Cultural Psychology: Research and Applications*. Cambridge University Press, 2011.

Matsumoto, D., & Juang, L. *Culture and Psychology*. Cengage Learning, 2021.

Hofstede, G., Hofstede, G.J., & Minkov, M. *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. McGraw-Hill, 2010.

Triandis, H.C. *Individualism and Collectivism*. Westview Press, 1995.

Kitayama, S., & Cohen, D. *Handbook of Cultural Psychology*. Guilford Press, 2007.

Smith, P.B., Fischer, R., Vignoles, V.L., & Bond, M.H. *Understanding Social Psychology Across Cultures*. Sage Publications, 2013.

Shweder, R.A. *Thinking Through Cultures*. Harvard University Press, 1991.

Жүкеш Қ. *Ұлттық психология табиғаты*. Алматы, 1993.

Жарықбаев Қ.Б. *Қазақ психологиясының тарихы*. Алматы, 1996.